

ופחד עד יעבור עמך ה', עד יעבור עם זו קנית":

עד יעבור עמך ה': זו ביאה ראשונה שבאו ישראל לארץ כנען בימי יהושע.

עד יעבור עם זו קנית: זו ביאה שניה שבאו ישראל בימי עזרא.

אמור מעתה: ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה שיעלו בזרוע לארץ ישראל ולא יצטרכו ליטול רשות ממלכי פרס, ולא ישתעבדו למלכות, וכשם שהיה בביאה ראשונה.

אלא שגרה החטא בימי בית ראשון, ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כורש, וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם, לכורש, ולאחשורוש, ולדריוש האחרון.⁽³⁾

וממשיכה הברייתא לבאר את סדר מעשה בני ישראל:

ואחר כך — אחר שעברו ישראל והכהנים את הירדן — הביאו את האבנים שהעלו מן הירדן, ובנו את המזבח בהר עיבל, וסדרוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר "באר היטב".

ל-א א **כמאן היא ברייתא זו? כרבי שמעון** שהוא סובר כן, כמבואר לעיל.

כאן שבה הגמרא להמשך הברייתא — בענין מעבר הירדן — שנפסקה לעיל.

בא וראה, כמה נסים נעשו לישראל באותו היום שעברו את הירדן:

א. עברו ישראל את הירדן.

ב. ובאו באותו היום לחר גרזים ולהר עיבל, שהוא מרחק של יתר מששים מיל מן הירדן.⁽¹⁾

ג. ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, וכל העומד בפניהם מיד נתרו [מתקלקל ברע].

שנאמר [שמות כג כז]: "את אימתי אשלה לפניך [כשתבוא אל הארץ], והמותי את כל העם אשר תבא בהם, ונתתי את כל אויביך לפניך עורף [שינוסו מלפניך]", ומה שאמר הכתוב: "והמותי", הוא לשון מהומה וערכוב הגוף ומה שכתוכו.⁽²⁾

ואומר עוד הכתוב [שמות כג טו]: "אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען. תפול עליהם אימתה

שהנפול אימה על האדם, הוא מתקלקל ברעי או במים, כדאיתא במכות [סוף דף כב] שמפני אימת המלקות נתקלקל ברעי; וראה מהרש"א. ובהגהות הרד"ל כתב, שהדרשה נדרשת מלשון "אליך עורף", או משום ש"עורף" אותיות "פעור".

3. א. נתבאר על פי רש"י כאן, ובכרכות ד א, ובסנהדרין צח ב; והביא כאן רש"י את הנאמר בעזרא [א ב]: "כה אמר כורש מלך פרס, כל

יהודה, ולא לרבי שמעון, וראה מה שביאר שם. ב. מבואר מדברי רש"י, שיש תביעה על הגויים למה לא נתגיירו, ולכן כל שלא נתגיירו אין דינם אלא גיהנום; וראה מה שנתבאר בזה בהערה 11.

1. ראה לעיל לג ב, שנחלקו תנאים: אם היו הרים אלו קרובים לירדן או רחוקים ממנו.

2. וב"חזון יחזקאל" [תוספתא סוטה ח ו] פירש,

יכול בכל מלון ומלון, (6) תלמוד לומר "אשר תלינו בו הלילה", ו"בו" לשון יחיד הוא.

וכתיב עוד ביהושע: "ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל", הרי שלא לקחו מן הירדן אלא שתים עשרה אבנים בלבד, ואותם הקימו, ולא שתים עשרה אבנים בכל מלון ומלון.

כתיב [שמות כג]: "ושלחתי את הצרעה מלפניך, וגרשה את החוי [שהיה יושב מעבר הירדן המערבי], את הכנעני ואת החתי

והעלו על המזבח עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו הלויים כפי שנצטוו ישראל, (4) ואחר כך קיפלו [קיפון] (5) את האבנים של המזבח מהסיד שעליהם, ולקחו את האבנים ובאו ולנו בגלגל.

שנאמר בצווי ה' ליהושע: "וצוו אותם [את שנים עשר האנשים אשר תכין] לאמר: שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים, הכין שתים עשרה אבנים, והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה".

את ברכת הארץ; וב"יוסף דעת" הוסיף, שבילקוט [ויקרא תלד], מבואר שהקפידה התורה לומר "יעמדו על הקללה" ולא "יעמדו לקלל", [כמו "יעמדו לברך"], מפני הכבוד, ולגירסת הגר"א ניחא, שגם הברייתא לא הזכירה לשון "וקללו".

5. א. ראה אריכות בלשון "וקיפלו" שהוא לשון קילוף, בתשב"ץ חלק א סימן נג.
ב. וכתב עוד שם: לבאר את הטעם שלקחו את האבנים, שהוא משום שאחר שעשו מעשה הקרבנות והשמחה והברכה והקללה, ולא נשאר האבנים אלא לזכרון כמו שכתוב בספר יהושע [צ"ב כוונתו], כבר עבר זמן מצות "ושדת אותם בסיד", ולא היתה אלא מצות שעה, וקפלום כדי שיהו ניכרין לזכר שמן הירדן הוציאו.

ודבריו מחודשים מאד, שהרי הפסוק ביהושע אינו מזכיר כלל את המזבח שהקימו מן האבנים שהביאו אחר כך לגלגל, וכמו שנאמר: "ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל", ומשמע שהגלגל הוא מטרה בפני עצמה; וראה עוד בהערה 6.

6. יש להסתפק: אם הייתי אומר שיקימו מזבחות

ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים, והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה. מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו, ויעל לירושלים אשר ביהודה וגו'.

ב. הקשה הצ"ח בברכות [ד א], שהרי כתב הרמב"ם [יסודי התורה י ד] "אבל אם הבטיח [הנביא] על הטובה, ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר, בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר שיגזור הקל אפילו על תנאי אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה, אלא בחורבן ראשון, כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת", [ראה שם נה א: "מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה וכו'"], ואם כן האיך לא נתקיימה נבואת משה שניבא לטובה! ? וראה מה שכתב שם, וראה מה שכתב ב"הערות".

4. בתוספתא לא נזכר "וברכו וקללו"; והגר"א ב"אדרת אליהו" בפרשת ראה, הגיה כאן, במקום "וברכו וקללו" — "וברכו ברכת המזון", ומשום שהברכות והקללות קדמו לקרבנות, כמפורש במשנתנו; ולכך הזכירה הברייתא ברכת המזון, משום שיהושע תיקן להם באותו היום

[שהיו יושבים מעבר הירדן המזרחי] מלפניך".

שתי צרעות הוא: חדא דמשה, וחדא דיהושע. (8)

תנא בכרייתא:

צרעה דמשה לא עבר את הירדן, אבל צרעה דיהושע עבר את הירדן.

צרעה לא עברה עמהם את הירדן.

ותמהינן: וכי אטו לא עברה! ?

והא כתיב: "ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי", והרי החוי היה יושב בעבר הירדן המערבי, ובהכרח שעברה צרעה את הירדן! ?

אמר תירץ רבי שמעון בן לקיש:

על שפת ירדן עמדה הצרעה, וזרקה בהן בעם החוי מרה, וסימתה עיניהן מלמעלה, וסירסתן מלמטה. (7)

שנאמר [עמוס ב ט]: "ואנכי השמדת את האמורי מפניהם, אשר כגובה ארזים גבהו, וחסון הוא כאלונים, ואשמיר פריו ממעל [אלו עיניו], ושרשיו מתחת [זה הסירוס]".

רב פפא אמר:

שנינו במשנה: ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלוויים והארוץ עומדים למטה באמצע, הכהנים מקיפים את הארון, והלוויים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן, שנאמר: "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטי עומדים מזה ומזה לארון, נגד הכהנים הלוויים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח, חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל, כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה":

א. חלוקת השבטים להרים מפורשת בתורה [דברים כו יב]: שמעון ולוי [מלבד אותם לויים שעמדו בין שני ההרים] ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן, בהר גריזים; ובהר עיבל: ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי.

ב. סדר תולדותם של בני יעקב, היה: ראובן שמעון לוי ויהודה [בני לאה]; דן ונפתלי [בני בלהה]; גד ואשר [בני זלפה]; יששכר וזבולון

כנגד כל מלון ומלון, או שיקימו מזבח אחד, אלא שלגלגל יביאו אבנים לכל מלון ומלון; וראה מה שהובא בשם התשב"ץ בהערה לעיל, שלא ענין כלל בהבאת אבנים לגלגל, והעיקר הוא המזבח, ואם כן יהיה ההוה אמינא בגמרא בהכרח, שיקימו מזבחות כנגד כל מלון, אלא שלדבריו עדיין צריך ביאור מה טעם יש בזה, כיון שאין הגלגל עיקר הענין כלל.

7. כן נראה לבאר את הענין על פי רש"י בחומש

על הפסוק: "ושלחתי את הצרעה"; [וראה מהרש"א שהבין בדעת רש"י, שממה שלא נזכרו אלא שלושת העמים האלו, מזה משמע שצרעה לא עברה את הירדן, כי החוי היה שוכן קרוב לירדן, וראה מה שכתב שם, וראה מה שכתב ב"הערות"].

8. רמז בעל הטורים: "את הצרעה" בגימטריא: "שתים היו".

[בני לאה]; יוסף ובנימין [בני רחל].

אמר רב כהנא:

כי בדרך שחלוקין השבטים כאן בהר גריזים והר עיבל וכפי שנתבארה חלוקתם בתורה, כך חלוקין שמות השבטים באבני אפוד [אבנים טובות שהיו על כתפות האפוד שהיה כתוב על כל אחד מהם שמות ששה שבטים], שהיו אלו שבהר זה כתובים על אבן זו, ואלו שבהר זה כתובים על האבן האחרת.

וזה הוא שאמר הכתוב: "והחציו", שהוא החצי הידוע החקוק באחת מן האבנים שבכתפות האפוד.

מיתיבי:

שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו, וששה על אבן זו.

שנאמר [שמות כח ו]: "ששה משמותם על האבן האחת, ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם".

הרי למדנו ממה שאמר הכתוב "על האבן השנית כתולדותם": על שניה בלבד היו כתובים ששה שבטים כסדר תולדותם בזה אחר זה, ולא היו כתובים על האבן הראשונה ששה שבטים כסדר תולדותם –

מפני שיהודה מוקדם באבן האחת, שכך היו כתובים בו: יהודה מוקדם לכולם, וחוזר לראובן ומשם כסדר תולדותם בזה אחר זה: ראובן שמעון לוי דן ונפתלי.

ג. כתיב [שמות כח ו]: "ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר, מעשה חושב. שתי כתפות חוברות יהיה לו אל שני קצותיו וחובר. ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל. ששה משמותם על האבן האחת, ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם", [והיו נתונים על כתפות האפוד], ולא פירט הכתוב כיצד נחלקו השבטים לשני האבנים.

ד. בתחלת "חומש הפקודים" הוא ספר במדבר, נצטוו משה למנות את בני ישראל, כאשר יהיו אתו במנין איש איש מכל שבט; והתורה מפרטת את שמות האנשים לפי סדר השבטים הבא: ראובן, שמעון, יהודה, יששכר, זבולון, [הם בני לאה לפי סדר תולדותם]; לבני יוסף אפרים ומנשה, בנימן, [הם בני רחל לפי סדר תולדותם], דן, אשר [הם בני בלהה וזלפה לפי סדר תולדותם], גד, נפתלי, [הם בני זלפה ובלהה שלא לפי סדר תולדותם].

ה. בתחילת ספר שמות נזכרו בני יעקב אשר באו למצרים, לפי הסדר הבא: ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, זבולון, [בני לאה לפי סדר תולדותם], בנימין, [בן רחל], דן, נפתלי, [בני בלהה לפי סדר תולדותם], גד, אשר, [בני זלפה לפי סדר תולדותם], "ויוסף היה במצרים".

שואלת הגמרא: מאי הוא דכתיב: "חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל", ומשמע לשון "והחציו" שהוא חצי הידוע, או חצי שנזכר במקום אחר?

שמות], שהם סדורים שם: ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון, שהם בני לאה כסדר תולדותם; בנימין [בן רחל], דן נפתלי גד אשר [בני השפחות], יוסף [בן רחל].

כיצד:

ששת בני לאה [ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון] כתובים כסידורן בזה אחר זה ועל האבן האחת.

שני בני רחל [בנימין ויוסף]: כתובים היו אחד מכאן [בנימין כתוב ראשון לשמות שבאבן השניה], ואחד מכאן [יוסף כתוב אחרון לשמות שבאותה אבן].

וארבע בני השפחות [דן נפתלי גד ואשר] כתובים היו כסדר תולדותם בזה אחר זה באמצע בין שני בני רחל.⁽¹⁾

ומקשינן: ואלא מאי [איך] אני מקיים — לדעת רבי חנינא בן גמליאל — את הפסוק: "על האבן השנית כתולדותם", כיון שאני אומר שלא היה כתוב על אף אחת מן האבנים "כתולדותם" שנולדו ליעקב?⁽²⁾

והמשים אותיות של שמות השבטים היו על שני האבנים כאחד:

עשרים וחמש אותיות על אבן זו, שהרי כך עולה סכום אותיותיהם של השבטים הנזכרים, ועשרים וחמש אותיות על אבן זו, ויתבאר חשבון זה בהמשך הענין.

רבי חנינא בן גמליאל אומר:

ב-17 לא כדרך שהשבטים חלוקין [סדורים] בחומש הפקודים [ספר במדבר], חלוקין [סדורים, כשחצים בזה וחצים בזה] באבני אפור —

כלומר: לא תאמר שסדר כתיבתם על גבי אבני האפור הוא כסדר שהם סדורים בספר במדבר, דהיינו: ראובן הראשון, ואחריו שמעון [לוי] יהודה יששכר וזבולון באבן אחת, ובאבן השנית: יוסף [היינו אפרים ומנשה הנזכרים שם] בנימין דן אשר גד נפתלי.

אלא סדר כתיבתם באבני האפור היה כדרך שהם חלוקין [סדורים] בחומש שני [ספר

השפחות כתובים היו באמצע בין בני לאה שהיו כתובים למעלה, לבני רחל שהיו כתובים למטה, מזה אחד ומזה.

ולא נתבאר לפי פירושו: מה בא רבי חנינא בן גמליאל לומר: "לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים, חלוקים באבני אפור, אלא כדרך שחלוקין בחומש שני", כי סדרו של הרמב"ם אינו כסדר שבספר שמות, בנפתלי ודן, וביוסף ובנימין; ואף אינו כזה של חומש הפקודים.

2. כי מלבד שבנימין ויוסף לא היו כתובים כסדר תולדותם, הרי אחר ארבעת בני לאה נולדו ליעקב ארבעה בנים מבלהה וזלפה, ואילו

1. שיטת הרמב"ם [כלי המקדש ט ט] היא: שהיה כתוב ראובן באבן אחת ושמעון באבן שניה, לוי מכאן ויהודה מכאן, יששכר מכאן וזבולון מכאן, [עד כאן בני לאה]; נפתלי מכאן ודן מכאן, גד מכאן ואשר מכאן, [עד כאן בני השפחות]; יהוסף מכאן ובנימין מכאן [אלו בני רחל]; ונתחבטו כולם מהיכן לקח הרמב"ם שיטה זו!?

וב"אבי עזרי" כתב שהרמב"ם היה גורס בדברי רבי חנינא בן גמליאל: בני לאה ורחל כסידורן, וכיצד היו כתובים: אחד מכאן ואחד מכאן [אחד באבן זו והשני באבן שניה], ובני